

1. В Україні стартувала соціальна кампанія щодо культурного розмаїття // <http://tolerant.org.ua/category/articles-news/v-ukraini-startue-socialna-kampaniya-szodo-kulturnoho-rozmaittva.html>.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації / Ярослав Грицак – К. : Генеза, 1996. – 360 с.
3. Державний архів Чернівецької області. – Ф. 1, оп. 1, спр. 280.
4. Добржанський О. Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст. / Олександр Добржанський. – Чернівці : Золоті литаври, 1999. – 574 с.
5. Круглашов А. М. Регіональна етнополітична стабільність: історична ретроспектива (на прикладі Чернівецької області) / Анатолій Круглашов // Політологічні та соціологічні студії : зб. наук. праць. – Чернівці : Рута, 2005. – Т. III. – С. 11–39.
6. Bukowiner Rundschau. – 1892. – 19 Mai.
7. Gemeindelexikon der Bukowina. Bearbeitet auf der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. – Wien, 1907. – S. 4.
8. Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina. – Czernowitz, 1913. – H. XVII. – T. I. – S. 58–61.
9. Polek J. Die Anfänge der deutschen Besiedlung der Bukowina unter der Militärverwaltung (1774–1786) / Johan Polek. – Czernowitz, 1899. – S. 21.
10. Österreichische Statistik. – Wien, 1903. – Bd. 63. – H. 2. – S. 86–87.
11. Österreichische Statistik. Neue Folge. – Wien, 1916. – Bd. 3. – H. 10. – S. 223–224; 226–227.
12. Simiginowicz-Staufe L. Die Volkergruppen der Bukowina / Ludwig Simiginowicz-Staufe. – Czernowitz, 1884.
13. Special Orts-Repertorium der Bukowina. – Wien, 1885. – 30 s.
14. Special Orts-Repertorium der Bukowina. – Wien, 1894. – 48 s.
15. Worobkiewicz E. Die geographisch-statistischen Verhältnisse der Bukowina nebst einigen vergleichenden statistischen Tabellen / E. Worobkiewicz. – Lemberg, 1893. – S. 26–27.

The factors are viewed in the article, that had an influence on such special public phenomenon of the 20th century which is called Bukovynian tolerance. Analyzing ethnic, confessional and socio-economic backgrounds that determined the creation of original outskirts society, where one succeeded to avoid strong social conflicts.

Key words: Bukovyna, ethnic society, confession, social culture, colonization, indigenous population, polyethnic society.

УДК 94(477.83): (470+571)

ББК 63.3 (2) 5

Ірина Кучера

СХІДНА ГАЛИЧИНА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ТА ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано зовнішньополітичні заходи російських офіційних і громадських чинників щодо залучення Східної Галичини до сфери впливу Російської імперії.

Ключові слова: Східна Галичина, анексія, Росія, Перша світова війна, зовнішня політика

Напередодні Першої світової війни визначальні установки російської зовнішньої політики впливали зі стратегічного становища Росії, її військового й економічного потенціалів, статусу великої держави, об'єктивного співвідношення сил у світі, а також менталітету й історичних традицій правлячих кіл. У цьому зв'язку особливу увагу привертають імперські геополітичні інтереси в Східній Галичині.

Незважаючи на появу останнім часом у вітчизняній [11; 19; 25; 28] і зарубіжній [18; 21; 26] історіографії ряду наукових розвідок про окремі аспекти етнополітичного руху галицьких українців на початку XX ст. у контексті впливу на них російського чинника та спроби концептуальних узагальнень, ця тема ще не висвітлена. Завданням розвідки стало висвітлення практичних дій урядових кіл і громадських організацій Росії, спрямованих на інкорпорацію Східної Галичини до складу Російської імперії.

Посилення уваги з боку політичної еліти Росії до становища українського населення Східної Галичини було наслідком загострення російсько-австрійських взаємин і поширення в середовищі імперського політикуму панславістичних настроїв, які лягли в основу масової пропаганди в російському суспільстві ідеї слов'янської єдності, що формувала ідеалізоване уявлення про єдність російського народу від Карпат до Камчатки й ідеально вписувалася в концепцію “виправлення кордонів” на заході Росії [18, с.7].

Інший не менш важливий чинник, який примусив бюрократію Росії уважно прислухатися до закликів націоналістів завершити історичне об'єднання російського народу й укріпити “імперію росіян”, – це національний рух усередині держави. Політика русифікації в межах Російської імперії й протидія проникненню “сепаратистських” тенденцій з-за кордону набували особливої актуальності в умовах підвищеного прагнення до культурної автономії чи політичної незалежності окремих частин імперії. З огляду на вказані причини, російські державні та громадські лідери надавали дуже важливого значення Східній Галичині, на території якої відбувалися активні процеси суспільно-політичного відродження серед поляків та українців, які активізували давню національну проблему Росії – польське питання й одночасно породжували нову – українську [18, с.41].

Відзначимо, що російське зовнішньополітичне відомство традиційно намагалось зберегти status quo в регіоні, не допустити впливу польських й українських партій на австро-російські взаємини, а також проникнення негативних настроїв на територію Російської імперії. У той самий час російська дипломатія дуже стримано ставилася до ідеї підтримки проросійських рухів у Східній Галичині, оскільки боялася бути звинуваченою австрійським урядом у втручанні у внутрішні справи Австро-Угорської монархії.

Однак після першої російської революції ситуація істотно змінилася. У 1905–1907 рр. у Міністерстві закордонних справ Росії відбувається активний пошук нових підходів щодо вирішення проблем, пов'язаних із Східною Галичиною. Деякі високопоставлені діячі російської зовнішньої політики, включаючи міністра закордонних справ С.Д.Сазонова, виступали за більш виважений підхід до українського та польського національних рухів, відмовляючись розуміти їх як виключно антиросійські. При цьому С.Сазонов постійно підкреслював, що жорстка політика щодо поляків Королівства Польського у випадку майбутньої війни з Австро-Угорщиною може згубно позначитися на орієнтації польського й українського населення та повернути його на бік австрійців [15, с.75].

Одночасно частина російських дипломатів, особливо ті, які мали безпосереднє відношення до Східної Галичини, наприклад, посол у Відні М.М.Шебеко, керуючий консульством у Львові Верховцев та інші виступали за більш активну політику російського уряду щодо підтримання проросійських рухів на цій території. Зокрема, 14 червня 1913 р. у донесенні, адресованому Міністерству закордонних справ Росії, Верховцев рекомендував приділити більше уваги поширенню та фінансовій підтримці в Східній Галичині Російської православної церкви як об'єднуючого чинника всіх слов'янських земель; надати місцевим селянам можливість отримувати дешевий кредит; сприяти поширенню в регіоні російських періодичних видань шляхом зниження цін на такі газети, як: “Свет”, “Нива”, “Киевлянин” і “Новое время” [11, с.157–158].

Незважаючи на відсутність у російських державних діячів єдиних поглядів щодо політичного курсу в Східній Галичині напередодні Першої світової війни, ця територія цікавила їх у декількох відношеннях: як театр можливого військового конфлікту з Австро-Угорщиною й територія, яка може ввійти до складу Російської імперії під час мирного врегулювання; як джерело українського й польського національного руху, здатного дестабілізувати ситуацію в Наддніпрянській Україні та Королівстві Польському [21, с.40].

На вироблення більш активної позиції російського зовнішньополітичного відомства щодо Східної Галичини чималий вплив справила російська громадська думка. Питання про становище й історичну долю слов'янства викликало цікавість у всіх легально діючих у Росії сил до неославістського руху (неославізму). Прихильники нової інтерпретації ідеї слов'янської єдності висували положення про необхідність економічної й культурної співпраці слов'янських народів на демократичних засадах “свободи, рівності і братерства”.

Суспільно-політична ситуація в Східній Галичині була однією з улюблених тем дискусій у неославістських колах. Ліберальне крило неославістів, до якого в Росії належало московське Товариство слов'янської культури, відстоювало ліберальні засади проведення української політики в межах імперії. У 1910 р. представники української секції Товариства писали: “Те, що в закордонній Україні набуло повне визнання й право громадянства, нам доводиться не тільки відстоювати, але й доводити крок за кроком. Ми повинні ще переконати російське суспільство, що українці в історичному й етнографічному відношенні повністю самостійна нація, а українська мова це не говір, не наріччя, мова – яка має право на самостійне існування...” [18, с.41].

Проте, пропонуючи вирішення українського питання шляхом збереження національно-культурних прав українського народу, члени Товариства слов'янської культури, більшість якого склали кадети, переслідували конкретні внутрішньо- і зовнішньополітичні цілі. Насамперед лібералізація національної політики щодо слов'янських народів імперії мала сприяти відновленню престижу й довіри до Росії з боку південних і західних слов'ян. Окрім цього, проукраїнська позиція Товариства повинна була підсилити політичний вплив партії кадетів серед українських політичних сил Наддніпрянщини [23, с.140–141, 143].

Становище в Східній Галичині ставало предметом обговорення й петербурзького Товариства слов'янської взаємності. У вирішенні українського питання воно відстоювало консервативні позиції. Більшість його членів – помірковано праві й октябристи – відповідно до своїх поглядів на національне питання висловлювалися про загрозу українського національного руху для Російської імперії, отже, про необхідність культурної боротьби з ним. Не поділяли таких поглядів тільки деякі члени Товариства, зокрема, його голова О.Шахматов й О.Погодін. Але їхні українські симпатії мали швидше науковий та особистий характер і, загалом, не впливали на його політику [22, с.168–169].

Керівництво слов'янських організацій у Росії ставило перед собою завдання пробудити інтерес російського суспільства й, особливо, Державної думи та вищих урядових структур до Східної Галичини з тим, щоб зробити галицьке питання частиною російської політики. Упродовж першого десятиліття ХХ ст. у Росії масово видавалися праці з історії та культури Галичини, у яких цей край розглядався як “віками відірвана частина російського тіла”, а український національний рух – штучний витвір ворожого Заходу, насамперед Німеччини, який мав на меті знищити в галичанах любов до православія, самодержавства й Росії [4; 8; 10]. Вони широко пропагували боротьбу з українством “як хворобливим наростом на здоровому тілі російського народу” і вбачали в ньому “один із найважливіших моментів у загальному, уміло складеному плані німецького просування на схід і південь Європи” [6; 9; 13].

З огляду на це, привертають увагу дослідження голови Слов'янського комітету в Петербурзі графа В.О.Бобринського. Ілюструючи національну спорідненість населення Східної Галичини з росіянами, автор у своїх працях характеризував український національний рух як деструктивний, абсолютно нежиттєздатний, штучно створений австрійською владою з допомогою поляків [5]. Він неодноразово звертався до уряду Австро-Угорщини з пропозицією про визнання російської мови рівною українській, очевидно,

сподіваючись, що в майбутньому це можна буде використати як аргумент для обґрунтування приналежності краю до імперії.

Початок ХХ ст. ознаменувався в Східній Галичині активізацією москвофільського руху. Так, у 1900 р. галицькі москвофіли заснували у Львові політичне об'єднання “Русская народная партия”. Ініціаторами його утворення стала частина москвофілів на чолі з В.Дудикевичем і Д.Марковим, які відстоювали повну національну й культурну єдність галицьких українців з росіянами [27, с.1653].

Для підтримки діяльності москвофілів у Східній Галичині 15 грудня 1902 р. у Петербурзі було засноване “Галицько-російське благодійне товариство”. Згідно зі статутом, діяльність товариства обмежувалася наданням “різноманітної моральної та матеріальної підтримки “русским” галичанам та їх сім'ям, що тимчасово або постійно проживали в Петербурзі, а також сприянням в ознайомленні російської громадськості з Прикарпатською Руссю, її минулим і сучасністю” [28, с.105]. Російські урядові кола розглядали товариство як важливий засіб впливу на австрійські справи. Не дивно, що згодом куратором цієї організації стала донька царя Миколи II велика княжна Тетяна, а саме товариство почали називати, відповідно, “Тетянинським комітетом”.

1 червня 1909 р. Міністерством внутрішніх справ Росії був затверджений новий статут товариства, написаний В.Дудикевичем. Згідно із цим документом його мета й завдання полягали в тому, щоб “сприяти культурному єднанню руських галичан, буковинців і угрорусів з російським народом у Росії і надавати всіляку матеріальну і моральну підтримку в їх прагненні до економічного процвітання” [28, с.105]. Головою організації було обрано графа В.Бобринського, який активно втілював у життя ідею допомоги й братання “Державної Русі” своїй забутій сестрі – “Під'яремній Русі” [12, с.387].

Основні напрями діяльності “Галицько-російського благодійного товариства” зводилися до пересилання російської літератури та налагодження стосунків з “русськими” народними читальнями в Східній Галичині. Лише для шкільної молоді цього краю впродовж 1910–1914 рр. було надіслано 6 тис. книг [28, с.106]. Відзначимо, що за роки діяльності товариства жодного разу не було відмовлено в наданні галичанам російських книг, журналів і газет, інколи члени товариства виписували газети за свої кошти [7, с.9].

Товариство під своєю опікою тримало й москвофільські школи (понад 20 бурс. – *І.К.*). Невідомий автор, колишній вихованець бурси Народного дому, залишив цікаві спогади про своє перебування в цьому навчальному закладі. Зокрема, він наголошував, що вся навчально-виховна робота вчительського складу бурси була спрямована на те, щоб у її вихованців збереглася тверда віра, “що вони є частиною великого російського народу...” [26, с.127].

Значну увагу члени “Галицько-російського благодійного товариства” приділяли галицьким православним громадам. У лютому 1909 р. під керівництвом архієпископа волинського Антонія розпочався збір пожертвувань на будівництво православного храму в с. Залуччя Снятинського повіту [11, с.55]. Певну роботу товариство проводило й серед москвофільськи налаштованої молоді. Основні її форми – це навчання окремих галичан у Росії за його кошти.

У передвоєнні роки галицькі москвофіли посилили проросійську агітацію, чому значно сприяла фінансова підтримка з-за кордону. Небезпека проникнення із Східної Галичини в Росію українського сепаратизму примусила Міністерство внутрішніх справ і Міністерство фінансів Росії прийняти рішення про регулярне виділення грошей на допомогу “прикарпатським руським”. Це відчували навіть рядові москвофіли, що вважали російську грошову допомогу як само собою зрозумілу. Зокрема, у 1904 р. москвофільська організація “Руська Рада” звернулася до повітових філій “Товариства ім. М.Качковського” за порадою: вносити чи не вносити прохання про грошову допо-

могу товариству до Крайового сейму. Поради надійшли практично від усіх філій. Одні рекомендували просити допомоги, інші ні, мовляв, і самі себе добре утримуємо. З-поміж інших виділяється порада, що надійшла з м. Золочів: “Внести на те місце прохання куди потрібно і отримати не 100–200 крон, а 2–3 тисячі, чим і перед світом похвалитися було б не соромно” [3, арк.8–8 зв.].

Погіршення двосторонніх відносин, особливо після окупації Боснії і Герцеговини австро-угорськими військами 1908 р., змусили консулів у Львові й Чернівцях значно активізувати діяльність із надання матеріальної допомоги західноукраїнським старорусинам. Головним ідеологом цієї підтримки виступив секретар консульства в Празі колезький асесор М.Казанський. У доповідній записці від 11 серпня 1913 р. секретар консульства писав: “Російська підтримка галицько-руської партії могла б втілитися: 1) у більш значному, ніж тепер, і планомірному асигнуванні коштів на пропаганду російської ідеї; 2) у запровадженні якомога більш строгого контролю над їхніми витратами; 3) у спрямуванні політики галицько-руської партії в бажаному для нас напрямку” [19, с.119–120]. Крім того, автор переконливо рекомендував приділити значно більше уваги всіякому заохоченню переходу греко-католиків у православну віру. На підтримку цієї акції тільки в 1914 р. обер-прокурор Святого Синоду імперії В.Саблер запросив 29 тис. руб. [11, с.104].

На початку 1913 р., за поліційними повідомленнями, граф В.Бобринський на прохання галицької делегації в складі Г.Малеца (львівська москвофільська фінансова установа), Л.Качмарника (“Лемковская каса” в Горлицях) і доктора Сав’юка (Санок) надав для фінансових москвофільських інституцій Східної Галичини 2 млн руб. [1, арк.2–3]. У тому ж 1913 р. часопис “Новое время” повідомляв, що Святий Синод виділив для “бідних голодуючих галичан” 5 тис. руб. [2, арк.50]. З російської грошової допомоги формувалися стипендіальні фонди для учнів москвофільських бурс і студентів [25, с.97], у яких за невелику платню діти отримували житло, харчування, а також елементи патріотичного виховання – уроки російської мови [26, с.126].

Фінансуванням галицьких москвофілів займалися й російські громадські організації, зокрема, “Санкт-Петербурзьке слов’янське благодійне товариство”, Особлива нарада зі слов’янського питання при “Русском собрании”. Для цього вони використовували урядові субсидії [14, с.163–167]. До того ж на потреби Російської народної партії в Східній Галичині Міністерство внутрішніх справ і Міністерство фінансів Росії щорічно виділяли 85 тис. рублів [18, с.47], що також засвідчує про стратегічну важливість цієї території для інтересів Російської імперії.

Багато урядовців, особливо з відомства Міністерства закордонних справ, розуміли, що фінансова підтримка політичних течій на території іншої держави могла потягнути за собою серйозні зовнішньополітичні ускладнення. Із цього приводу князь Л.П.Урусов писав, що “російський уряд не може офіційно підтримувати проросійські течії в Східній Галичині, підживлювати серед населення надію на відокремлення від Австро-Угорщини і приєднання до Росії”. Але він наголошував, що “розважлива й обережна матеріальна та духовна підтримка Російської народної партії бажана, тоді як пропаганда приєднання до Росії в найближчому майбутньому може при сьогоднішніх обставинах лише пошкодити російському національному рухові” [18, с.47]. У той самий час російський посол у Відні М.М.Гірс узагалі наполягав на тому, щоб російські політичні партії в Східній Галичині не афішували свої наміри до воз’єднання з Росією й у такий спосіб уникали переслідувань з боку австрійської влади. Саме тому формально ініціатива в організації підтримки російської партії в Східній Галичині й Буковині на початку ХХ ст. належала російським громадським організаціям національного спрямування.

Початок Балканських воєн (1912–1913 рр.) і далі загострення російсько-австрійських взаємин стали сигналом для ще більшої активності російських націона-

лістів щодо Східної Галичини. Керуючись такими мотивами, у 1913 р. В.Бобринський знову звернувся до уряду Росії з проханням збільшити розміри грошової допомоги галицьким москвофілам в Австро-Угорщині. Він пропонував знайти постійне джерело доходів і збільшити фінансування Російської народної партії в Східній Галичині до 200 тис. руб. на рік [18, с.122].

Але, незважаючи на те, що ні уряд, ні Міністерство закордонних справ Росії не схвалювали позицію російських націоналістів, проекти щодо збільшення грошової допомоги Російській народній партії в Східній Галичині не залишилися поза їхньою увагою. Улітку 1913 р. це питання являло собою серйозну зовнішньополітичну проблему. Тому його вирішення було передано С.Сазонову. У серпні 1913 р. він повідомив міністра фінансів про логічність збільшення суми для підтримки “руської народності” в Австро-Угорщині до 200 тис. руб. на рік й отримав згоду за умови контролю з боку фінансових інституцій [11, с.93].

Українські національні політики, спостерігаючи за подіями в Росії, проведенням антиавстрійських акцій російськими слов'янськими товариствами та значною матеріальною підтримкою москвофільських діячів на території Австро-Угорщини, дійшли висновку, що російський слов'янський рух за своєю ідеологією тотожний із зовнішньополітичним курсом російської урядової політики, спрямованої на посилення політичного й економічного впливу на Балканах і зміцнення ідей російської гегемонії серед слов'ян [16; 17].

Висловлювання російської політичної еліти щодо майбутнього Східної Галичини стали більш відкритими й радикальними напередодні нового світового конфлікту. Так, у червні 1914 р. російський посол у Відні заявив протест від імені своєї держави австро-угорському урядові з приводу проекту заснування українського державного університету у Львові, який мав бути створений у 1916 р. При цьому підкреслювалося, що подібний крок російський уряд буде розцінювати як ворожий випад проти себе, який зможе призвести до війни [24, с.54]. У листі до С.Д.Сазонова з Відня від 24 жовтня 1913 р. князь Н.Кудашев писав, що “вища українська школа в умілих руках австрійського уряду і тих же поляків буде ефективною зброєю політичної боротьби з Росією і усім російським” [11, с.162–164].

Початок війни дозволив російській владі оприлюднити територіальні претензії до Австро-Угорщини й розпочати широкомасштабне втілення ідеї приєднання Східної Галичини до Російської імперії. Варто зазначити, що Росія володіла вагомими перевагами в боротьбі за українські землі. Східна Галичина, Буковина й Закарпаття, що входили до складу Австро-Угорщини, історично тяжіли до основної маси українських етнічних територій, які складала частину володінь царської імперії. На цьому базувався “легітимізм” загарбницьких вимог Росії.

Щоправда, низка сучасних російських дослідників Великої війни 1914–1918 рр. вважають, що Росія, вступаючи у війну, не мала чітко окреслених планів щодо територіальних захоплень. На їх думку, вони склалися в ході військових дій. У той самий час претензії на австро-угорську територію, висловлені великим князем Миколою Миколайовичем під час вступу російських військ у Східну Галичину, як зауважує російський історик Т.М.Ісламов, слід розглядати як пропагандистський жест, розрахований на публіку й зроблений після того, коли зупинити війну було вже неможливо. Цілком можна погодитися з твердженням цього ж автора, що особистий інтерес, тверезий розрахунок і раціональний підхід були більш очевидні в діях Англії й Франції, які мали вагомі причини добиватися поразки Німеччини. Політику російського самодержавства в Першій світовій війні Т.М.Ісламов вважає імпульсивною, ірраціональною й до кінця не продуманою в тому, що стосується перспектив і наслідків війни [20, с.15].

Отже, на початку ХХ ст. Східна Галичина зайняла важливе місце в зовнішній політиці Росії й стала об'єктом постійного інтересу з боку російського суспільства. Не бажаючи загострювати відносини Росії з Австро-Угорщиною, російські урядові кола в досліджуваній період певним чином дистанціювалися від суспільно-політичної ситуації Східної Галичини, прагнули реалізувати свої інтереси в краї за допомогою громадських організацій. Будуючи свою політику щодо Східної Галичини, урядові кола імперії значним чином опиралися на зростаючий інтерес до Росії в тогочасному українському суспільстві краю, розвиток якого характеризували складні націотворчі й модернізаційні пошуки.

1. Центральний державний історичний архів України у м. Львові. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2321, арк. 1–94.
2. Там само. – Ф. 146, оп. 4, спр. 2326, арк. 1–78.
3. Там само. – Ф. 182, оп. 1, спр. 113, арк. 1–20.
4. Белгородский А. Галиция – исконное достояние России / А. Белгородский. – М. : Изд. Сытина И. Д., 1914. – 46 с.
5. Бобринский В. Пражский съезд. Чехия и Прикарпатская Русь / В. Бобринский // Издание в пользу Галицко-Русского общества в Петербурге. – СПб. : Тип. т-ва “Свет”, 1909. – 127 с.
6. Будилевич А. О. О единстве русского народа / А. Будилевич. – П.б., 1907. – 43 с.
7. Галицко-Русское благотворительное общество в Санкт-Петербурге. – С. Пб. : Надежда, 1908. – 68 с.
8. Гумецкий И. Значение русского Прикарпатья для России. Прикарпатье, будущее второе Приамурье для России, в предыдущей ей борьбе с вероломной Западной Европой / И. Гумецкий. – С. Пб. : Тип. Комарова, 1904. – 112 с.
9. Казанский П. Русский язык в Австро-Венгрии / П. Казанский. – Одесса : Тип. “Техник”, 1912. – 79 с. – (Отд. отт. из VII Записок вып. Юридич. фак. Имп. Новоросс. Универ.).
10. Лагова Н. Галичина / Н. Лагова. – Петроград, 1915. – 123 с.
11. Москвофілство : документи і матеріали [вступна стаття, коментарі та добірка документів Сухого О]. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – 236 с.
12. Національні процеси в Україні : історія і сучасність. Документи і матеріали : довідник : у 2 ч. / [за ред. В. Ф. Панібудьласка]. – К. : Вища школа, 1997. – Ч. I. – 583 с.
13. Флоринский Т. Зарубежная Русь и ее горькая правда / Т. Флоринский. – К. : Тип. Горбунова, 1900. – 28 с.
14. Лотоцький О. Сторінки історії / О. Лотоцький. – Варшава : Український науковий інститут, 1993. – Ч. 2. – 481 с.
15. Сазонов С. Д. Воспоминания / С. Д. Сазонов. – М. : Международные отношения, 1991. – 399 с.
16. Воюючий панславізм // Діло. – 1912. – 26 листоп.
17. Московське слов'янофілство // Діло. – 1913. – 4 квіт.
18. Бахтурин А. Політика Російської Імперії в Східній Галиції в роки Першої світової війни / А. Бахтурин ; [предис. В. В. Шелохаєв] ; Ассоциация исследователей российского общества XX века. – М. : АИРО – XX, 2000. – 239 с.
19. Добржанський О. В. Російські консульства на західноукраїнських землях та українці Галичини і Буковини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. / О. В. Добржанський // Проблеми історії України ХІХ – поч. ХХ ст. – 2003. – Вип. V. – С. 112–122.
20. Исламов Т. М. Австро-Венгрия в первой мировой войне: крах империи / Т. М. Исламов // Новая и новейшая история. – 2001. – № 5. – С. 14–46.
21. Клопова М. Внешняя политика России и проблемы Галиции накануне Первой мировой войны (к постановке вопроса) / М. Клопова // Вестник Московского университета. – Сер. 8. История. – 1999. – № 3. – С. 36–47.
22. Ковальчук Н. Олександр Погодін як ідеолог російського панславізму / Н. Ковальчук // Проблеми слов'янознавства. – 1999. – Вип. 50. – С. 166–173.
23. Ковальчук Н. Російські слов'янські товариства та українське питання на поч. ХХ ст. / Н. Ковальчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1998. – № 33. – С. 139–145.
24. Лазарович М. Зародження українського стрілецького руху в Галичині : причини й наслідки / М. Лазарович // Розбудова держави. – 1996. – № 3. – С. 53–58.
25. Макарчук С. Москвофілство: витоки та еволюція (сер. ХІХ – 1914 р.) / С. Макарчук // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1997. – Вип. 32. – С. 82–89.
26. Пашаєва Н. Очерки истории русского движения в Галичине ХІХ–ХХ вв. / Н. Пашаєва. – М., 2001. – 201 с.
27. Ріпецький С. Москвофілство / С. Ріпецький // Енциклопедія українознавства. – Львів, 1996. – Т. 5. – С. 1652–1653.

28. Сухий О. “Галицько-російське благодійне товариство” та головні напрями його діяльності / О. Сухий // Наукові зошити історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка : зб. наук. праць. – 1992. – Вип. 2. – С. 105–109.

Foreign policy and measures of Russian official and public factors in the attraction of Eastern Galicia to the sphere of influence of the Russian Empire is analyzed.

Key words: East Galichina, annexation, Russia, First world war, foreign policy.

УДК 94 (436)+329.14

ББК 63.3 (4А) 5

Олег Жерноклєв

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЇ ГАЛИЧИНИ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1912–1914 рр.)

У статті висвітлюється місце й роль національного питання в ідеології та практиці Польської партії соціал-демократичної в Галичині в 1912–1914 роках. Показано діяльність партії з підготовки до безпосередньої боротьби за відновлення польської державності в умовах назрівання світового воєнного конфлікту й, зокрема, створення воєнізованих формувань, ставлення до інших національних політичних сил, участь у консолідації польського політичного табору тощо.

Ключові слова: польська соціал-демократія, Галичина, Перша світова війна.

Позиції різних політичних сил Галичини щодо національного питання напередодні Першої світової війни помітно вплинули на перебіг подальших національно-визвольних змагань і процесів державотворення. Активним учасником цих подій стала Польська партія соціал-демократична Галичини й Сілезії (ППСД), котра до війни була однією із шести автономних національних секцій федеративної Соціал-демократичної робітничої партії Австрії (СДРПА). У силу приналежності до останньої польські есдеки формально підтримували постулати національно-територіальної автономії та перетворення Австро-Угорщини на союз автономних національних країв, при цьому фактично розглядали весь Галицький коронний край, включаючи й українські землі Східної Галичини, як польський терен з українською меншістю [15]. Натомість реально ППСД прагнула відновлення незалежної польської державності, що неодноразово й відверто декларувала.

У вітчизняній історіографії окремі важливі аспекти ставлення польських політичних сил до національного питання напередодні та в роки Першої світової війни знайшли відображення в працях Л.Зашкільняка, М.Крикуна, Л.Алексієвець та ін. [14; 16]. Політика ППСД у національному питанні детально висвітлювалася польською дослідницею В.Найдус [19; 20; 21]. Проте авторка по суті подала польську візію піднятих проблем, хоч і зробила це доволі виважено. Завданням цієї статті стало висвітлення практичної підготовки ППСД до боротьби за відродження польської державності на теренах краю в 1912–1914 рр.

Зростання ролі національного питання в суспільно-політичному житті Австро-Угорщини на початку ХХ ст. та ускладнення міжнаціональних взаємин позначилися глибокою організаційною кризою австрійської соціал-демократії, яку сучасники влучно називали “австрійською державою в мініатюрі”. Започаткована німецько-чеськими протиріччями, криза поступово охопила всі суб’єкти СДРПА та регіони, у яких вони діяли. На 1911–1912 рр. розколотими виявилися практично всі національні секції партії. Формально їх організаційний зв’язок з австро-німецькою секцією залишався без змін, на практиці ж австрійський “малий Інтернаціонал” був політично мертвим [18, s.168]. Після 1905 р. не відбувся жоден загальнопартійний з’їзд, завмерла діяльність загальної Екзекутиви, дедалі менше проводилося спільних політичних акцій.